

אינהאַלט

1	..... דער אוצר / שלום-עליכם
2	..... ווען איך בין רויטשילד / שלום-עליכם
5	..... אויב נישט נאָך העכער / י. ל. פרץ
9	..... דריי מתנות / י. ל. פרץ
9	..... 1.4 אויבען ביי דער וואג
16	..... טאַמאַרע די הויכע / אַברהם קאַרפּינאַוויטש

שלום-עליכם

דער אוצר

אף יענער זייט באַרג, הינטערן אַלטן בית-המדרש, געפינט זיך אַן אוצר.
אַזוי האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל.
נאָר קומען צום אוצר איז ניט אַזוי גרינג. אַז אַלע יידן אין שטעטל וועלן לעבן בשלום,
און וועלן זיך נעמען אַלע אים זוכן, דעמאָלט וועט מען אים געפינען.
אַזוי האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל.
און אַז אַלע יידן וועלן לעבן צופֿרידן, עס וועט נישט זיין קיין קנאה באַ יידן, קיין שנאה,
קיין קריג, קיין לשון-הרע, קיין רכילות, און מע וועט זיך נעמען אַלע, וועט מען אָפּזוכן
דעם אוצר, און אַז נישט — וועט ער אַריין טיף-טיף אין דער ערד אַריין...
אַזוי האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל, און מע האָט אָנגעהויבן זיך צו שפּאַרן
און איבערשפּאַרן, צו אַמפּערן זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו קריגן זיך, וואָס
ווייטער אַלץ מער, אַלץ שטאַרקער, און אַלץ איבערן אוצר. דער האָט געזאָגט: ער דאַרף
זיין דאָ, דער האָט געזאָגט: דאַרטן, — און מען האָט נישט אויפֿגעהערט זיך צו שפּאַרן
און איבערשפּאַרן, צו אַמפּערן זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו קריגן זיך, וואָס
ווייטער אַלץ מערער, אַלץ שטאַרקער, און אַלץ איבערן אוצר — און דער אוצר... האָט
געזונקען אַלץ טיפּער און טיפּער אין דער ערד אַריין.

שלום-עליכם

ווען איך בין רויטשילד

א מאנאלאג פון א פטרילעווקער מלמד

— ווען איך בין רויטשילד, — האט זיך צעלאזט א פטרילעווקער מלמד איינמאל אין א דאנערשטיק, בעת די רביצין האט אים געמאנט אף שבת און ער האט נישט געהאט, — אוי, ווען איך זאל זיין רויטשילד! טרעפט, וואס איך טו? ראשית חכמה, פיר איך איין א מינהג, אז א ווייב זאל תמיד האבן בא זיך א דרייערל, בכדי זי זאל פארשפארן דולן א ספאדיק, אז סע קומט דער גוטער דאנערשטיק און ס'איז נישטא אף שבת... והשנית, קויף איך אויס די שבתדיקע קאפאטע, אדער ניין — דעם ווייבס קעצענעם בורניס — לאז זי אויפהערן פיקן אין קאפ אריין, אז ס'איז איר קאלט! און קויף אוועק איך די דאזיקע שטוב אינגאנצן מיט אלע דריי חדרים, מיט דער קאמער, מיט דער שפיזארגי, מיטן קעלער, מיטן בוידעם, מיט הכל בכל מכל פלעקל — לאז זי נישט זאגן, אז ס'איז איר ענג; נא דיר אוועק צוויי חדרים, קאך דיר, באק דיר, וואש דיר, בראק דיר, און לאז מיך צורו, איך זאל קענען קנעלן מיט מיינע תלמידים מיט א ריינעם קאפ! נישטא קיין דאגות פרנסה, מע באדארף נישט קלערן, וואו נעמט מען אף שבת — מחיה נפשות! די טעכטער אלע חתונה געמאכט, אראפ א הארב פון די פלייצעס — וואס פעלט מיר? הייב איך מיך אן ארומקוקן אביסל אף דער שטאט. דאס ערשטע בין איך מנדר א נייעם דאך אפן אלטן בית-המדרש, לאז אויפהערן קאפען אפן קאפ, בשעת יידן דאוונען; און, להבדיל, דאס מרחץ בוי איך איבער אפסניי. ווארעם נישט היינט-מארגן — עס וועט דארט מוזן זיין אן אומגליק, חס ושלום, טאמער פאלט דאס אויס אקוראט בשעת נשים באדן זיך. און וויבאלד דאס באד, מוז מען שוין דעם הקדש אוודאי צעווארפן און אנדערשטעלן א „ביקור-חולים“, אבער טאקע וואס א ביקור-חולים הייסט, מיט בעטלעך, מיט א דאקטאר, מיט רפואות, מיט ייכלעך אלע טאג פאר די חולאים, ווי עס פירט זיך אין לייטישע שטעט. און א „מושב-זקנים“ שטעל איך אוועק, אלטע יידן לומדים זאלן זיך נישט וואלגערן אין בית-המדרש בא דער הרובע, און א חברה „מלביש-ערומים“, ארעמע קינדער זאלן נישט ארומגיין, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט די פופקעס אין דרויסן, און א חברה „גמילות-חסדים“, אז איטלעכער ייד, סיי א מלמד, סיי א בעל-מלאכה, סיי א

סוחר אפילו זאל פארשפארן צאלן פראצענט, נישט דארפן פארמשכונען דאס העמד פונעם לייב, און א חברה „הכנסת-כלה“, אז וואו ערגעץ אן ארעם מיידל, נעבעך א דערוואקסענע, זאל מען זי אויסקליידן, ווי עס געהער צו זיין, און חתונה מאכן, און נאך כדומה אזעלכע חברות פיר איך איין בא אונדז אין כתרילעווקע... נאך וואס איז שייך עפעס דווקא נאך בא אונדז אין כתרילעווקע? אומעטום, וואו עס געפינען זיך נאך אחינו בני ישראל, פיר איך איין אזעלכע חברות, אומעטום, אף דער גאנצער וועלט! און בכדי עס זאל זיך פירן מיט א סדר, ווי עס געהער צו זיין — טרעפט, וואס טו איך? מאך איך אף אלע חברות איין חברה א גרויסע, א צדקה-גדולה-חברה, וואס גיט אכטונג אף אלע חברות, אף אלע יידן. דאס הייסט, אף דעם כלל ישראל, אז יידן זאלן אומעטום האבן פרנסה און לעבן אין אחדות און זאלן זיצן אין די ישיבות און לערנען: חומש מיט רש"י, מיט גמרא, מיט תוספות, מיט מהרש"א, מיט אלע שבע חכמות און מיט אלע שבעים לשון, און אף אלע ישיבות זאל זיין איין ישיבה א גרויסע, א יידישע אקאדעמיע, אין דער ווילנע געוויינטלעך, וואס פון דארטן זאלן ארויסגיין די גרעסטע לומדים און חכמים אין דער וועלט, און אלצדינג זאל זיין אומזיסט, „על חשבון הגביר“, אף מין קעשענע, און אלצדינג זאל זיך פירן מיט א סדר און מיט א פלאן, עס זאל נישט זיין קיין „גיב-מיר-נא-דיר-כאפ-לאפ“, און אלע זאלן אין זינען האבן נאך טובת-הכלל!... און בכדי מע זאל קענען טראגן אפן קאפ דעם „כלל“ — וואס דארף מען? דארף מען באווארענען דעם „פרט“. און מיט וואס קען מען באווארענען דעם פרט? געוויינטלעך, מיט פרנסה; ווארעם פרנסה, הערט איר, דאס איז דער רעכטער עיקר; אן פרנסה קען נישט זיין קיין אחדות; איבערן שטיקל ברויט, מיטטיינס געזאגט, איז איינער דעם אנדערן יורד לחייו, קאפאל יענעם קוילען, סמען, הענגען!... אפילו די שונאי ישראל, אונדזערע המנס פון דער גאנצער וועלט, מיינט איר, וואס האבן זיי צו אונדז? גארנישט. נאך צוליב פרנסה. זיי זאלן האבן פרנסה, וואלטן זיי גאר אזוי שלעכט נישט געווען. פרנסה ברענגט צו קנאה, קנאה ברענגט צו שנאה, און דערפון, רחמנא ליצולן, נעמען זיך אלע צרות אף דער וועלט, אלע אומגליקן, נישט דא געדאכט, מיט אלע רדיפות, מיט אלע הריגות, מיט אלע רציחות און מיט אלע מלחמות....

אוי, די מלחמות, די מלחמות! דאס איז, הערט איר, גאר א שחיטה פאר דער וועלט! ווען איך בין רויטשילד, מאך איך אויס מלחמות, אבער טאקע לחלוטין אויס! וועט איר דאך פרעגן: וויאזוי? נאך מיט געלט. דהיינו? איך וועל עס אייך געבן צו פארשטיין מיט א שכל: למשל, צוויי מלוכות צעאמפערן זיך איבער א נארישקייט דארט, א שטיקל ערד, וואס איז ווערט א שמעק טאבאקע; „טעריטאריע“ הייסט עס בא זיי. די מלוכה זאגט, אז די טעריטאריע איז איר טעריטאריע, און די מלוכה זאגט: „ניין, ס'איז מייין טעריטאריע“. מששת ימי בראשית, הייסט עס, האט גאט באשאפן אט דאס שטיקל ערד פון איר כבוד וועגן. קומט צוגיין א דריטע און זאגט: „איר זייט ביידע בהמות; די טעריטאריע איז אלעמענס טעריטאריע, א רשות הרבים הייסט עס“. הקיצור, טעריטאריע אהער, טעריטאריע אהין, מע „טעריטאריעט“ אזוי לאנג, ביז מע הייבט אן שיסן פון ביקסן און הארמאטן, און מענטשן קוילען זיך איינס דאס אנדערע ווי די שאף, און בלוט, בלוט גיסט

זיך אזוי ווי וואסער.

אָבער אז איך קום צו זיי לכתחילה און זאג זיי: „שאַט, ברידערלעך, לאַזט אייך דינען. אין וואָס גייט דאָ באַ אייך, אייגנטלעך, דער גאַנצער סכסוך? מע פֿאַרשטייט דען נישט איינער מיין? איר מיינט נישט אזוי די הגדה, ווי די קניידלעך. טעריטאָריע איז דאָך באַ אייך נאָר אַן אויסרייד; דער עיקר איז דאָך באַ אייך יענע מעשה, פעטי־מעטי, קאַנטריבוזיע! און וויבאַלד לשון קאַנטריבוזיע — צו וועמען קומט מען אָן מיט אַ הלוואה? צו מיר, צו רויטשילדן הייסט עס. אַמער, ווייסט איר וואָס? נאָ דיר, ענגלענדער מיט די לאַנגע פֿיס און מיט די קעסטלדיקע הויזן, אַ מיליאָרד! נאָ דיר, נאַרישער טערק מיט דער רויטער יאַרמלקע, אַ מיליאָרד! נאָ דיר, מומע רייזל, אויך אַ מיליאָרד, ממה־נפֿשך, גאָט וועט אייך העלפֿן, וועט איר מיר אָפּצאָלן מיט פּראָצענט, נישט חלילה קיין גרויסן פּראָצענט, פֿיר אַדער פֿינף לשנה, איך וויל אָף אייך נישט רייך ווערן...”

פֿאַרשטייט איר שוין? איך האָב געמאַכט אַ געשעפֿט, אי מענטשן הערן אויף צו קוילען איינס דאָס אַנדערע, ווי די אַקסן, אומזיסט און אומנישט. און וויבאַלד אויס מלחמות, היינט צו וואָס באַדאַרף מען דאָס כלי־זין, מיטן חיל, מיט אַלע זיבעצן זאַכן, מיטן גאַנצן טאַרעראַם? אָף תשעה־נניציק כפרות! און וויבאַלד אויס כלי־זין, אויס חיל, אויס טאַרעראַם, איז דאָך אויס שנאה, אויס קנאה, אויס טערק, אויס ענגלענדער, אויס פֿראַנצויז, אויס ציגיינער, אויס ייד, להבדיל — די גאַנצע וועלט באַקומט גאָר דעמאָלט אַן אַנדער פנים, ווי אין פסוק שטייט באַ אונדז געשריבן: „והיה, און עס וועט זיין, ביום ההוא, דאָס הייסט, אַז משיח וועט קומען!“... (שטעלט זיך אָפּ).

און אַפֿשר, האָ? ... ווען איך בין רויטשילד, קען זיין, אַז איך בין גאָר מבטל דאָס געלט. אויס געלט! וואָרעם, לאָמיר זיך נישט נאָרן, וואָס איז דען געלט? — געלט איז דאָך, אייגנטלעך, נאָר אַ הסכם, אַן איינגערעדטע זאך, מע האָט גענומען אַ שטיקל פּאַפּיר, אַוועקגעשטעלט אַ צאָצקע און אָנגעשריבן: „טרי רובליאָ סערעבראַם“. געלט, זאָג אייך אייך, איז נישט מער ווי אַ יצר־הרע, אַ תאוה אַזעלכע, איינע פֿון די גרעסטע תאוות, וואָס אַלע ווילן דאָס און קיינער האָט דאָס נישט... אָבער אַז סע זאָל לחלוטין גאָר נישט זיין קיין שום געלט אָף דער וועלט, וואָלט דאָך דער יצר־הרע נישט געהאַט וואָס צו טאָן, און די תאוה וואָלט נישט געווען קיין תאוה. איר פֿאַרשטייט, צי ניין? איי וואָס? איז דאָך די קשיא, וואו וואָלטן דעמאָלט נעמען יידן אָף שבת? (פֿאַרטראַכט זיך אָף אַ ווילע). איז דער תירוף: למאי וואו וועל איך איצט ער נעמען אָף שבת?...

י. ל. פרץ

אויב נישט נאך העכער א חסידישע דערציילונג

און דער נעמיראווער פלעגט סליחות צייט יעדן פרימארגן נעלם ווערן, פארשווינדן!
מען פלעגט אים נישט זען אין ערגעץ: ניט אין שול, ניט אין ביידע בתי־מדרשים, נישט
בא א מנין, און אינדערהיים אודאי און אודאי נישט. די שטוב איז געשטאנען אָפֿן. ווער עס
האָט געוואָלט, איז אַרײַן און אַרויסגעגאַנגען; געגנבעט באַם רבין האָט מען נישט. אָבער
קײַן לעבעדיק באַשעפֿעניש איז אין שטוב נישט געווען.
וואו קען זיין דער רבי?

וואו זאָל ער זײַן? מן הסתם אין הימל! ווייניק געשעפֿטן האָט אַ רבי פֿאַר ימים־נוראים צו
פֿאַרזאָרגן? יידעלעך, קײַן עין־הרע, דאַרפֿן פרנסה, שלום, געזונט, גוטע שידוכים, ווילן גוט
און פֿרום זײַן, און די זינד זענען דאָך גרויס, און דער שטן מיט זײַנע טויזנט אויגן קוקט פֿון
אײַן עק וועלט ביז דער צווייטער, און ער זעט, און פֿאַרקלאָגט, און מסרט... און — ווער
זאָל העלפֿן, אַז נישט דער רבי?
אַזוי האָט דער עולם געטראַכט.

אײַנמאַל איז אָבער אָנגעקומען אַ ליטוואַק, לאַכט ער! איר קענט דאָך די ליטוואַקעס:
פֿון מוסר־ספֿרים האַלטן זײַ ווייניק, דערפֿאַר שטאַפֿן זײַ זיך אָן מיט ש״ס ופוסקים. ווייזט
דער ליטוואַק אַ בפֿירושע גמרא — די אויגן שטעכט ער אויס. אפֿילו משה רבינו, ווייזט ער,
האָט באַם לעבן נישט געקאַנט אַרױף אָפֿן הימל, נאָר געהאַלטן זיך צען טפֿחים אונטערן
הימל! נו, גיי שפֿאַר זיך מיט אַ ליטוואַק!
— וואו־דען קומט אַהין דער רבי?

— מײַן דאגה! — ענטפֿערט ער און ציט מיט די אַקסל, און תוך כדי דבור (וואָס אַ
ליטוואַק קען!) איז ער זיך מישב, צו דערגיין די זאך.

נאך דעמזעלבן פֿאַרנאָכט, באַלד נאָך מעריב, גנבעט זיך דער ליטוואַק צום רבין אין חדר אַרײַן, לייגט זיך אונטערן רבינס בעט און ליגט. ער מוז אַפּוואַרטן די נאָכט און זען, וואו דער רבי קומט אַהין, וואָס ער טוט סליחות-צײַט.

אַן אַנדערער וואָלט אַפֿשר איינגעדערעמלט און פֿאַרשלאָפֿן די צײַט; אַ ליטוואַק טוט זיך אָן עצה: לערנט ער זיך אויסנווייניק אַ גאַנצע מסכתא! איך געדענק שוין נישט, חולין צי נדרים!

פֿאַרטאָג הערט ער, ווי מען קלאַפט צו סליחות.

דער רבי איז שוין נישט געשלאָפֿן אַ צײַט. ער הערט אים שוין אַ גאַנצע שעה קרעכצן. ווער עס האָט געהערט דעם נעמיראווער קרעכצן, ווייס, וויפֿיל צער פֿאַר כל ישראל, וויפֿיל יסורים עס האָט געשטעקט אין זײַן יעדן קרעכץ... די נשמה פֿלעגט אויסגיין, הערנדיק דאָס קרעכצן! אַ ליטוואַק האָט דאָך אָבער אַן אייזן האַרץ, הערט ער צו און ליגט זיך ווייטער! דער רבי ליגט זיך אויך: דער רבי, זאָל לעבן אַ פֿון בעט, דער ליטוואַק אונטערן בעט.

דערנאָך הערט דער ליטוואַק, ווי די בעטן אין הויז הייבן אָן סקריפען... ווי די בני־בית כאַפֿן זיך אַרויס פֿון די בעטן, ווי מען מורמלט אַ ייִדיש וואָרט, מען גיסט וואָסער אָף די נעגל, עס קלאַפֿן אָף און צו די טירן... דערנאָך איז דער עולם אַרויס פֿון שטוב, עס ווערט ווייטער שטיל און פֿינצטער, דורכן לאַדן שײַנט קוים אַרײַן אַ קליין ביסל ליכט פֿון דער לבנה...

מודה האָט ער געווען, דער ליטוואַק, אַז ווען ער איז געבליבן איינער אַליין מיטן רבין, איז אים באַפֿאלן אַן אימה. די הויט איז שוין אים אויפֿגעלויפֿן פֿאַר שרעק, די וואַרצלען פֿון די פֿאות האָבן אים געשטאַכן אין די שלײפֿן ווי די נאָדלעך.

אַ קלייניקײַט: מיטן רבין, און סליחות-צײַט, פֿאַרטאָג, אַליין אין שטוב!...

אַ ליטוואַק איז דאָך אָבער איינגעשפּאַרט, ציטערט ער ווי אַ פֿיש אין וואָסער און ליגט.—

ענדלעך, שטייט דער רבי, זאָל לעבן, אָף...

פֿריער טוט ער, וואָס אַ ייד דאַרף טאָן... דערנאָך גייט ער צו צו דעם קליידער-אַלמער און נעמט אַרויס אַ פעקל... עס באַווייזן זיך פּויערשע קליידער: לײַונטנע פּלודערן, גרויסע שטיוול, אַ סיערמיענגע, אַ גרויס פּוטערן היטל מיט אַ ברייטן לאַנגן לעדערנעם פּאַס, אויסגעשלאָגן מיט מעשענע נעגעלעך.

דער רבי טוט עס אָן...

פֿון דער קעשענע, פֿון סיערמיענגע, שטאַרצט אַרויס אַן עק פֿון אַ גראָבן שטריק... פֿון אַ פּויערשן שטריק!

דער רבי גייט אַרויס; דער ליטוואַק — נאָך!

דורכגייענדיק, טרעט אָפּ דער רבי אין קיך, בייגט זיך אײַן, פֿון אונטער אַ בעט נעמט ער

אָרויס אַ האַק, פֿאַרלייגט זי אונטערן פֿאַס און גייט אָרויס פֿון שטוב.
דער ליטוואַק ציטערט, נאָר ער טרעט נישט אָפּ.

א שטילער, ימים־נוראים־דיקער פחד וויגט זיך איבער די טונקעלע גאַסן. אָפֿט רייסט זיך אָרויס אַ געשריי פֿון סליחות פֿון ערגעץ אַ מנין, אָדער אַ קראַנקער קרעכץ פֿון ערגעץ אַ פֿענצטער... דער רבי האַלט זיך אַלץ אין די זייטן פֿון די גאַסן, אין די שאַטן פֿון די הייזער... פֿון איין הויז צום אנדערן שווימט ער אָרויס און דער ליטוואַק נאָך אים... און דער ליטוואַק הערט, ווי זיין אייגן האַרץ־קלאָפֿן מישט זיך צוזאַמען מיטן קול פֿון רבינס שווערע טריט; אָבער גיין גייט ער, און קומט צוזאַמען מיטן רבין אויס דער שטאָט אָרויס.

הינטער דער שטאָט שטייט אַ וועלדל.
דער רבי, זאָל לעבן, נעמט זיך אין וועלדל אַריין. ער מאַכט אַ דרייסיק־פֿערציק טריט און שטעלט זיך אָפּ באַן אַ ביימל און דער ליטוואַק ווערט נבהל ונשתומם, זעענדיק, ווי דער רבי נעמט אָרויס פֿון פֿאַס די האַק און שלאָגט אין ביימל אַריין.
ער זעט, ווי דער רבי האַקט און האַקט, ער הערט ווי דאָס ביימל קרעכצט און קנאַקט. און דאָס ביימל פֿאַלט, און דער רבי שפּאַלט עס אָפּ ליפּעס... די ליפּעס — אָף דינע שייטלעך; און ער מאַכט זיך אַ בינטל האַלץ, נעמט עס אַרום מיטן שטריק פֿון קעשענע, ער וואַרפֿט דאָס בינטל האַלץ איבער די פלייצעס, שטעקט צוריק אַריין די האַק אינעם פֿאַס, לאָזט זיך אָרויס פֿון וואַלד און גייט צוריק אין שטאָט אַריין.
אין אַ הינטערגעסל שטעלט ער זיך אָפּ באַן אַן אַרעם, האַלב איינגעבראַכן הייזל און קלאַפט אָן אין פֿענצטערל.
— ווער איז? — פֿרעגט מען דערשראָקן פֿון שטוב אָרויס. דער ליטוואַק דערקענט, אַז עס איז אַ קול פֿון אַ יידענע, פֿון אַ קראַנקער יידענע.
— יאָ! — ענטפֿערט דער רבי אָף פּויעריש לשון.
— קטאָ יאָ? פֿרעגט מען ווייטער פֿון שטוב.
און דער רבי ענטפֿערט ווייטער, אָף מאַלאַראַסיש לשון: וואַסיל!
— וואַס פֿאַר אַ וואַסיל און וואַס ווילסטו, וואַסיל?
— האַלץ, — זאָגט דער פֿאַרשטעלטער וואַסיל, — האָב איך צו פֿאַרקויפֿן! זייער ביליק...
בחצי חנם האַלץ!
און נישט וואַרטנדיק אָף אַ תשובה, נעמט ער זיך אין שטוב אַריין.

דער ליטוואַק גנבעט זיך אויך אַרײַן און, באַם גרויען ליכט פֿון פֿריען מאַרגן, זעט ער אן אַרעמע שטוב, צעבראָכן, אַרעם כלי-בית... אין בעט ליגט אַ קראַנקע יידענע, פֿאַרוויקלט מיט שמאַטעס, און זי זאָגט מיט אַ ביטער קול:

— קויפֿן? מיט וואָס זאָל איך קויפֿן? וואו האָב איך, אַרעמע אלמנה, געלט?
— איך וועל דיר באַרגן ! — ענטפֿערט דער פֿאַרשטעלטער וואַסיל — אינגאַנצן זעקס גראַשן!

— פֿון וואַנען וועל איך דיר באַצאָלן? — קרעכצט די אַרעמע יידענע.
— נאָריש מענטש, — מוסרט זי דער רבי, — זע, דו ביסט אן אַרעמע קראַנקע יידענע און איך געטרוי דיר דאָס ביסל האַלץ, איך בין בטוח אַז דו וועסט באַצאָלן; און דו האָסט אַזאַ שטאַרקען, גרויסן גאַט, און געטרויסט אים נישט... און האָסט אַף אים אַף נאָרישע זעקס גראַשן פֿאַרן בינטל האַלץ, קיין בטחון נישט!
— און ווער וועט מיר איינהייצן ? — קרעכצט די אלמנה, — איך האָב דען כוח אויפֿצושטיין? מיין זון איז אַף דער אַרבעט געבליבן.
— איך וועל דיר איינהייצן אויך, — זאָגט דער רבי.

און, אַרײַנלייגנדיק דאָס האַלץ אין אויוון, האָט דער רבי קרעכצנדיק, געזאָגט סליחות דעם ערשטן פֿזמון...

און, אַז ער האָט עס אונטערגעצונדן, און דאָס האַלץ האָט פֿריילעך געברענגט, האָט ער געזאָגט, שוין אַ ביסל לוסטיקער, פֿון די סליחות דעם צווייטן פֿזמון...
דעם דריטן פֿזמון האָט ער געזאָגט, ווען עס האָט זיך אויסגעברענגט און ער האָט די בלעך פֿאַרמאַכט...

דער ליטוואַק, וואָס האָט דאָס אַלץ געזען, איז שוין געבליבן אַ נעמיראָווער חסיד.
און שפעטער, אויב אַ חסיד האָט אַמאָל דערציילט, אַז דער נעמיראָווער הויבט זיך אַף, סליחות-ציט, יעדן פֿרימאַרגן, און פֿליט אַרויף אין הימל אַרײַן, פֿלעגט שוין דער ליטוואַק נישט לאַכן, נאָר צוגעבן שטילערהייט:
— אויב נישט נאָך העכער!

י. ל. פרץ

דרי מתנות

1.4 אויבען ביי דער וואג

אַמאַל, מיט יאָרן און דורות צוריק, איז ערגעץ נפטר געוואָרן אַ דיך.
מילא, אַ ליד אין נפטר געוואָרן ברענגט מען אים צו קבורת ישראל...
נאָך סתימת הגולל, דער יעום זאָגט קדיש פליט די נשמה אַרויף, צום בית-דין של מעלה...
קומט זי אַרויף, הענגט שוין דאָרט פאַר'ן בית-דין די וואָג, אויף וועלכער מען וועגט די
עבירות און די מצוות...
קומט דער סניגור, דער געוועזענער יצר-טוב — און יטעלט זיך, מיט אַ קלאָר ווייס
זעקל ווי שניי אין דער האַנט, ביי דער וואָגשאַל פון דער רעכטער זייט...
קומט דער קטיגור דער געוועזענער יצר הרע, — און שטעלט זיך, מיט אַ קויטיג זעקל
אין דער האַנט, ביי דער וואָגשאַל אויף דער לינקער זייט...
אין ווייסן קלאָרן זעקל זענען מצוות, אין ברודיק שוואַרצן זעקל — עבירות. שיט דער
סניגור פון שניי-ווייסן זעקל, אויף דער וואָגשאַל פון דער רעכטער זייט, מצוות — שמעקן
זיי ווי פאַרפומצט מצס און לויסטן ווי די שטערנדלך אין הימעל.
י. ל. פרץ
שיט דער קטיגור פון ברודיקן זעקל אַרויס, אויף דער וואָגשאַל פון דער לינקער האַנט,
עבירות — זענען זיי סאמע-ראדנע
פעך און סמאָלע.
און די וואָגשאַלן הייבן זיך פאַמעליך, אַרויף און אַראָפּ, אַמאַל די, אַמאַל יענע... און
דאָס צינגל ביי דער וואָגשאַל אין דער הייך ציטערט, נעמט זיך אויף אַ האָר לינקס, אויף אַ
האַר רעכטס...

נאָר אויף אַהר... און נישט מיט אמאל א פראסטער ייד
געווען... אזוי קליינע מצווה'לעך, קליינע עבירה'לעך, שרעטעלעך, שטויבעלעך... טוילמאַל
פ קוים מיט'ן אויג צו דערזען.
און די מלאכים שיטן פאַמעליך אַ שרויט נאָך אַ שרויט, א שטויב נאָך אַ שטויב...
די זעקלעך ווערן ליידדיק.
— שוין זיך — פרעגט דער בית-דין-שמש אויך אַ מלאך צווישן אַלע מלאכים.
דער יצר טוב, ווי דער יצר הרע, דרייען אויס די זעקלעך קאַפּויר: נישטאָ מער י און
דעמאָלט גייט דער מש צו צום צינגל זען, ווי עס האָט זיך אָפּגעשטעלט: רעכטס צי לינקס,
קוקט ער און קוקט אזוי און זעט אַזוינס, וואס עס איז נאָך ניט געשען, זינס הימל און
ערד זענען באַשאַפן געוואָרן...
— וואָס דויערט אַזוי לאַנג 'י פרעגט דער אב בית-דין.
שטאַמלט דער שמש:
גלייך דאָס צינגל שטייט אין סאַמעראַדנע מיט י
די עבירות האָבן גלייך געוויגן מיט די מצוות.
— אַקוראַט 7 פרעגט מען נאָך אַמאָל פון ביח. דין של מעלה'ס טיש.
קוקט ער נאָך אַמאָל דער שמש אין ענטפערט:
— אויף דער האָר
האָט דאָס ביתדין של מעלה אַ ישוב און גיט ארויס אַ פסק:
דריי מתנות
„היות די חטאים וועגן נישט איבער די מעשים טובים קומט דער נשמה קיין גיהנם נישט...
„און פון צווייטן צד וועגן די מצוות נישט מער פאַר די עבירות, קען מען איר נישט
עפענען די טויערן פון גן-עדן.
„על כן נע ונד זאָל זי זיין...
„זאָל זי אַרומפליען אין דער מיט, צווישן הימל און ערדבין בין גאָט וועט זיך אָן איר
דערמאָנען און דערבאַרמען זיך און צורופן צו זיך מיט זיין גנאָד“
און דער שמש נעמט די נ מה און פירט זי אַרויס.
קלאָגט די נשמה אויף איר מזל.
וואָס וויינסטו אַזוי 'י פרעגט ער זי.
בעסער די גרעסטע יסירים, זאָגט זי, איידער גאַרנישט גאַרנישט איז שרעקלעך
קריגט ער אויף איר, דער בית-דין-שמש, רחמנות, גיט ער איר אַן עצה:
„פלי, זאָגט ער איר, נשמה'לע, אראָפּ און האַלט זיך נידעריק אַרום דער לעבעדיקער
וועלט...
„אין הימל אַריין, זאָגט ער, קוק נישט... וואָרום וואָס וועסטו זען אין יענער זייט הימל
ז נייערט שטערנדלעך און דאָס זענען ליכטיקע, נאָר קאַלטע ברואים, זיי ווייסן פון קיין
רחמנות נישט, זיי וועלן זיך נישט מיען פאַר דיר, זיי וועלן גאָט אָן דיר נישט דערמאָנען...
„מיען זיך פאַר אַן אַרימער פאַרוואַגעלטער נשנה-קענען נאָר די צדיקים פון גן-עדן... אין

זיי, הער נשמה'לע, זיי האָבן ליב מתנות... שיינע מתנות...
 „פלי זשע, נשמה'לע זאָגט ער ווייטער ניד עריק אַרום דער לעבעדיקער וועלט אין קוק זיך
 צו ווי עס לעבט זיך, וואָס עס טוט זיך. אין דערזעסט דו עפעס אַזוינס, וואָס אין אויסטערליש
 ליש שיין און גוט, כאָפּ עס און פלי ז-יערמיט אַרויף: עס וועט זיין
 אַ מיננה פאַר די צדיקים אין גן-עדן... און מיט דער חנה אין דער האַנט זאָלסטו אַנקלאָפּן
 און מעלדן זיך אין מיין נאָמען ביים מלאך פון דער פורטקע. זאָג : איך האָב געהייסן ...
 „און אַן די וועסט קאָבן געבראַכט דריי מתנות, זיי זיכער וועלן זיך פאַר דיר עפענען די
 טויערן פון גועדו, זיי וועלן פועל'ו...“
 ארן אַזוי ריידינדיק, שטופט ער זי מיט רהמנות פון הימל
 אַרויס.

ב) די ערשטע מהנה.

פליט עס אַרי דאָס אַרימע נשמה'לע, נידעריק איבער דער לעבעדיקער וועלט, און זוכט
 מקנות פאַר די צדיקים אין גן-עדן. און עס פליט אַרום און אַרום, איבער דערפער און שטעט,
 וווּ נאָר אַ שטיקל ייטוב, צווישן ברענענדיקע טראָלן אין די גרעסטע היצן: אין רעגן-צייט
 צווישן טראָפּן און וואָסער-נאָדלען: סוף זומער צווישן זילבערנעם שפינוועבס, וואָס הענגט
 אין דער לופט, ווינטער צווישן די שנייעלעך, וואָס פאַלן פון דער הייך... און קוקט און קוקט,
 און קוקט זיך די אויגן אויס...
 וואר עס לייכט זיך ביינאכט דורך אַ שפאלט פין אַ לאַדן, זי אין דאָ און קוקט אַריין, צי
 וואָסן נישט אין דער יטטילער שטוב גאָט'ס יטמקענדיקע בלימעלעך
 באַהאַלטענע

ארן אַן עס גייען פאַרביי זמניט און יאָרן, פאַלט זי כמעט אין א מרה-שחורה אַריין. פון
 שטעט זענען שוין בית-עלמינ'ס געוואָרן. בית-עלמינ'ס האָט מען שוין אויף פעלדער צעאַקערט:
 וועלדער האָט מען אויסגעהאַקט, פון שטיינער ביי וואסערן איז זאמד געוואָרן טייכען האָבן
 דאָס געלעגער געביטן: טויזענטער שטערן
 דריי מתנות.

זענען אַראָפּגעפאַלן, מיליאָנען נשמה'לער זענען ארויפגעפליגן, — און זיין ליבער נאָמען
 האָט זיך אַן איר נישט דערמאנט, און קיין אויסטערלייט גוטס און שיינס האָט זי נישט
 געפונען...

טראַכט זי ביי זיך :

„די וועלט אין אַזוי אַרים, די מענטשן אַזוי מיטעלמעסיק און די מעשים זייערע זענען
 אַזוי קליין... ווי קומט צו זיי „אויסטער-יש“ אויף אייביק בין איך נע ונד און פאַרשטויסן
 ...“

נאָר ווי זי טראַכט אַזוי, שלאָגט איר אַ רויטע פלאם אין בי אויגן אַריין, אין מיטן דער
 פינסטערער, שווערער נאכט א רויטע פלאם.
 זי קוקט זיך אום פר אַ הויך פענסטער שלאגט די פלאם.ו.
 גולנים זענען אַ גביר באַפאַלן, גולנים מיט מאַסקעס אויף די פנימ'ער. איינער האַלט אַ

ברענענדיקן שטורקאץ אין דער האנט און לייכט: א צווייטער יטטייט ביים גביר'ס ברוסט מיט א מעסער און חזר'ט אים אלץ אינאיינעם איבער: „ריוסט דו דיר, איז דיין סוף " און די רעשט עפענט קנאסטנס און שרענק און רויבט.

און דער ייד שטייט ביים מעסער און קוקט געלאסן צו... קיין ברעם איבער זיינע קלארע אויגן, קיין האר פון דער ווייסער בארד בין צו די לענדן רירט זיך נישט... נישט זיין זאך... „גאט האט געגעבן, גאט האט גענומן, געלויבט אין זיין הייליקער נאמען " שעפטשען זיינע בלאסע ליפן.

און ער קוקט גאנץ רוהיק צו, ווי מען עפענט די לעצטע שופלאד פון דער לעצטער קאמאדע און ווי מען שלעפט ארויס זעקלעך מיט גאלד און זילבער, זעקלעך מיט צירונג און אלערליי טייערע כלים, און ער שווייגט...

נאך פלוצלינג, אן די גולנים טרעפן צום לעצטן באהעלטעניש און ציהען ארויס א קליין זעקעלע, דאס באהאלטנסטע, פערגעסט פערגעסט ער זיך, ציטערט ער אויף, צעפלאמזן זיך אים די אויגן, ציט ער אויס צום ווערן-זיך די רעכטע האנט, וויל ער א געשריי טאן: „רירט נישט י" –

–י דאס מעסע.י האט זיינס געטאן... ער פאלט את געשווינד רייסן די גולנים אויף דאס זעקל – דא וועט זיין דאס בעסטע, דאס טייערסטע

זיי האבן אבער א ביטערן טעות געהאט: אומזיסט בלוט פארגאסן נייטט קיין זילבער, נישט קיין גאלד און נישט קיין צירונג איז אין זעקל געווען: גארניזעט פון דעם וואס איז טייער און האט א ווערט אויף דער דאזיקער וועלנו י עס איז געווען אביסל ערד, ארץ-ישראל-ערד אין קבר אריין, און ז-יאס האט דער גביר געוואלט ראסעווען פאר פרעמדע הענט און אויגן און מיט זיין בלוט באשפריצט...

כאפט די נשמה א פארבלוטיגטן שטויב פין ארץ-יע ראל-ערד און מעלדעט זיך דערמיט אין הימל...

די ערשטע מתנה איז אנגענומען געווארן. ג) די צווייטע מתנה.

געדענק, האט דער מלאך צוגערופן, פארמאכנדיק ינטעיי איר די פורטקע פון הימהי נאך צוויי מתנות!

גאל וועט העלפן האפט די נשמה און פליט פרייליך צורק אראפ.

די פרייד האט מיט דער צייט אבער אויפגעהערט. עס גייען ווייטער אוועק יארן און יארן, און זי זעט נישט קיין אויסטערליש שיינס...

און עס באפאלן זי צוריק די טרויעריקע געדאנקען... פלוצלינג וועקן זיך קולות פון טראמפישן און הערנער... זי קוקט אראפ א שטאט (פארשטייט זיך, א פארציטישע), אלערליי אויסגעבויגענע דעכער רינגלען ארום דעם פלאץ פאר'ן דריי מתנות.

מאגיסטראט, און פול מיט פארשידענע פארביג-געקליידעטע מענטשן איז דער פלאץ:
פול קעפ אין די פענסטער: מענטשן ליגן אויף די דעכער ארום, טייל זיצן רייטענדיק אויף
די באלקן, וואָס שטארן ארויס ביי די ווענט אינסער די דעכער, פול געפראָפּט שנען די
באלקאנען...

פאַר'ן מאַגיסטראַט שטייט אַ טיש, געדעקט מיט אַ גרין טוך מיט גאלדענע פראָנז און
טראַלכן. ביים טיש זיצן די הערן פון מאַגיסטראַט, אין סאַמעטענע קליידער אויף גאלדענע
האַקלען, אין סויבעלנע היסלען מיט ווייסע פעדערן אויף בריליאַנטענע קנעפּ. אויבן-אָן
זיצט דער פרעזידענט אליין, אַ פרעסיגער אַדלער וועיט אים אי ער'ן קאַפּ...
אָן אַ זייט שטייט געבונדן אַ יידיש מיידעל. נישט ווייטהאַלטן צען קנעכט א ווילד פערד.
און דער פרעזידענט הייבט זיך אויף און לייענט פאַר'ן יידישן מיידל אַ פסק פון אַ פאַפּיר.
און ער ווענדעט זיך מיט'ן פנים צום מאַרק :

„אַט די יידין דאָ, די יידישע טאַכטער, איז אַ שווערע זינד באַגאַנגען: אַ שווערע זינד,
וואָס גאַט אליין, ווי גרויס זיין באַרמ: האַרציקייט זאָל נישט זיין, וואָלט איר נישט געקאַנט
מוחל זיין... „זי האָט זיך אַרויסגע'גנב'עט פון געטא ו און איז אַרומגעגאַנגען, אין אונזער
הייליקן לעצטן יום-טוב, אויף אונזערע ריינע גאַסן...”

„און זי האט באַפלעקט מיט אירע אומפאַרשעמטע אויגן -
אונזער הייליקע פראצעסיע: אונזערע הייליקע בילדער, וואָס מיר
האַבן מיט לויב-געזאַנג און קעסלפויקן איבער די גאַסן געטראָגן...
„מיט אירע פארשאלטענע אויערן האָט זי איינגעזאָפּט דאָס
געזאַנג פון אונזערע ווייס געקליידעטע קינדער און דאָס קלאַפן שן
געטאָ-א-ראיאָן, א קייאראַל, דיאר די ידען פלעגן אָפּנעיונדערט ייאוינען
פארציטנס.
י. ל. פרץ.

די הייליקע פויקן ... און ווער ווייסט, צי האט דער טייוול אויף זיך נישט גענומען די
געשטאַלט פון דער יידישער טאכטער י
„וואָס האָט ער געוואָלט, דער טייוול אין דער שיינער געשטאַלט ט וואָרום לייקענען קאָן
איך נישט — שייין איז זי — זעס די אויגן פון אונזער די אַראָפּגעלאָזטע זיידענע ברעמען...
זעט דאָס אַלבאַסטער פנים, וואָס איז אין דזנר לאנגער תפיסה נאר בלאַסער, אָבער נישט
טונקעלער געוואָרן ... זעט אירע פינגער, אירע שמאַלע, לאַנגע פינגער ביי די הענט: די זון
לויכט דורך זיי אַדורך ...

די האלעבארדניקעס האָבן זי אָבער באַמערקט און געכאַפּט...
„און דאָס אין דער פסק פון דעם יידיש מיידל
„צובינדן זאָל מען זי ביי די צעפּ צום וויידל פון אַט דעם ווילדן פערד. ..
„זאָל עס לויפן און שלעפּן זי איבער די גאַסן, וואָס אירע פיס האָבן געטראָגן געגן אונזער
הייליקן געזעץ”
אַ ווילד פרייד-געשריי האָט זיך אויסגעריסן פון אלע מיילער אַרום, און אַז די פאַליע פון

די ווילדע געשרייען אין אַריבער, פרעגט מען די פאַרמשפּט'ע צום טויט, אויב זי האָט זיך
נישט עפעס וואָס צום לעצטן ווינשן.
איך האָב, ענטפּערט זי געלאָסן : עטלעכע שפּילקעס בעס איך.
— זי איז דול פאַר שרעק — מיינען די. הערן פון מאָגיסטראַט.
— ניין י ענטפּערט זי רוהיק און קאַלט : דאס אין מיין לעצטער ווילן און פאַר נג.
מען האָט עס איר צוליב געטאָן...
— און אַצינד, קאָמאָדירט דער פרעזידענט, בינדט צו
עס גייען צו האלעבארדניקעס און בינדן צו מיט ציטער-
דריי מתנות.
דיקע הענט דעם רב'ס טאָכטורס שוואַרצע לאַנגע צעפּ צום וויידל פון ווילדן פערד, וואָס
מען קען שוין קוים דערהאַלטן...
מאַכט אַ וואַרע י קאָמאָדירט דער פרעזידענט צום עולם אויס'ן פלאַץ, און עס ווערט אַ
גערודער. דער עולם שטעלט זיך און דרענגט זיך צו צו די ווענט פון די הייזער, און אַלע
הויבן אויף די הענט, ווער מיט אַ בייטש, ווקנר מיט אַ שפיץ-רוט, ווער היסן אַ טוך אין דער
האנט, און אַלע זוננען גרייט צו יאָגן דאָס ווילדע פערד, יעדערענס אַטעם אין געשטיקט,
אַלע פנימ'ער פלאַמען, אַלע אויגן בליצן, און אין גערודער באַמערקט נישט קיינער, ווי די
פאר'משפּט'ע בייגט זיך שטיל אַראָפּ און שפּילעט זיך צו די זייס פונם קלייד צו די פיס און
שטעקט טיף, טיף אַריין די שפּילקעס זיך אין לייב עס זאָל איר ליי-ב נישט אַנטפלעקט
ווערן, ווען דאָס פערד וועט זי שלעפּן אין די גאַסן...
באַנערקט האָט עס נאָר די נע ונד'ניצע — די נשמה...
און זי האט שוין אַרויסגעצויגן אַ פאַרבלוטיקטע שפּילקע פון דער פאר'משפּט'ערס פוס
און פליט שוין מיט איר צום הימל אַרויף
נאָך איין מתנה אינגאַנצן ' טרייסט זי דער מלאך ביי
דער פּורטקע.
ד די דריטע מתנה.
און צוריק פליט אַראָפּ די נשמה, אינגאַנצן נאָך איין מענה
דאָרף זי.
און עס גייען ווייטער אַוועק זמנים און יאָרן, און עס באַ-
פאלט זי ווייטער אַ מרה שחורה.
דער נשמה איז אַבער באַשערט געיען אויסגעלייזט צו
ווערן. פון די שווערע מחשבות וועקט זי אַ קויל פון פויקן...
י. ל. פּרץ.
וואָו אין זי, ווען .
זי דערקענט נישט דאָס אָרט, נישט די צייט...
נאָר אַ פלאַץ פאַר אַ תּפּיסה זענן זי... אָן די אייזערנע גראַטן
אין די קליקע פענסטערלעך ציען זיך שפּילנדיק די שטראַלען פון דער זון... זיי גליטשן

זיך אויך אָן די באַגעטן פון צוזאַמענגע
שטעלטן געווער ביי דער וואַנט. די סאלדאטן האָבן אין וואַנט
אַריין ריטער באַקומען...
אין צוויי לאַנגע שורות, מיט אַ שמאַלן דורכגאַנג אין דערמיט, האָט מען זיי אויסגעשטעלט
: „דורך אַ סטראַי“ וועט מען טרייבן...
עפּעס אַ יידעל מיט אַ צעריסן העמד אויפֿן מאַגערן לייב, מיט אַ יאַרמילקע אויפֿן
האַלבגעגאַלטן קאַפּ. אַט פירט מען אים צו.
פאַר וואָס קומט עס אים נ ווער ווייסט, אַ פאַרצייטישע זאַך: אפּעיר פאַר אַ גנבה, אפּשר
פאַר אַ גולה צי אַ רציחה, און אפּשר אַ בילבול... עס אין דאָך געווען פאַרצייטן.
און די זעלנער שמייכלען און טראַכטן: נאָך וואָס האָט מען אולן אַזוי פיל גענומן און
אויסגעשטעלט י ער וועט נישט אויס האַלטן די העלפט
נאָר אַט שטופּט מען אים צווישן די שורות אַריין, אַט גייט ער... און ער גייט גלייך און
שטרויכלט נישט'י און פאַלט נישט... ער לייזט שמיץ און האַלט זיי אויס...
אַ גרים: צאָרן כאַפּט אָן דעמאַלט די סאלדאטן- ער גייט נאָך, ער גייט י
און די ריטער פייפֿן אין דער לופט ווי זי רהות און כאַפֿן
אַרום דאָס לייב ווי די שלאַנגען.
אין מיטן טרעפט אַ סאַלדאַט צו הויך און וואַרפט דעם פאַר-
משפּט'ען אַראָפּ די יאַרמולקע פון קאַפּ. נאָך עזולעכע טריט בא-
מערקע ער עס, דער פערמשפּט'ער... ער גיט זיך א ריר, גלייך עד
דריי מתנות.
האַט אַ ישוב, און אין זיך מיישב, און דרייט זיך אום: ער וועט נישט גיין בגילוי הראש,
און ער גייט צוריק ביז צום אַרט, וווּ די יאַרמולקע ליגט, ער בייגט זיך איין און הייבט זי
אויף, און דרייט זיך צוריק אויס און גייט ווייטער, רהיק, רויט פאַרבלוטיקט, נאָר מיט דער
יאַרמולקע אויפֿן קאַפּ. אַזוי גייט ער, ביז ער פאַלט...
און אָן ער אין געפאַלן, איז צוגעפּלויגן די נעימה און געכאַפּט די יאַרמולקע, וואָס האָט
אַזוי פיל אומזיסטיקע שמיץ געקאַסט, און איקרויף מיט איר צו דער פּורטקע פון הימל.
און די דריטע מתנה איז אויך אַנגענומען געוואָרן
די טויערן פון גן-עיינ האָבן זיך איר נאָך די דר מתנות פז

טאַמאַרע די הויכע

די צרות האָבן זיך אָנגעהויבן באַ בערטען די לוכטע. זי האָט געהאַט אַ הייזל אַף יאַטקעווער גאַס. ס'איז געווען אַן איינגעפֿירט אָרט. דאָס געשעפֿט איז געגאַנגען מקנא צו זיין. דאָרט איז געווען תמיד פֿול, צוליב טאַמאַרען. ווילנער בחורים האָבן זיך געקלעפֿט צו איר. פֿרייטיק צו נאַכט האָט יענע ניט געהאַט קיין פֿרייע מינוט.

איז אָבער בערטע געווען זייער זשעדנע. געוואָלט אַריינכאַפֿן די וועלט. האָט זי אָנגעהויבן שרייען אַף טאַמאַרען, מאַכן איר דעם טויט. דאָ רעדט זי צו פֿיל, דאָ לאַכט זי ווען מע דאַרף ניט, און לאָזט אַרויס געסט. וואָלט טאַמאַרע פֿאַרשלונגען די אַבידעס, וויל פֿאַרט איז באַ בערטען אין הייזל געווען ווייך און וואַרעם. האָט אָבער בערטע אָפּגעטאָן אין איינעם אַ פֿרייטיק צו נאַכטס אַ זאך, וואָס דאָס איז שוין געווען איבער דער גאַל. אַזוי פֿיל, אַז טאַמאַרע האָט איבערגעוואָרט דעם שבת און גלייך אַף מאַרגן גענומען איר קופֿערל, איינגעפֿאַקט די פֿאַר קליידעלעך, מיט אַלע פֿאַרזעצונגען פֿון דעם ראַמאַן רעגִינע די שפּיאַנקע, וואָס זי פֿלעגט קויפֿן יעדן פֿרייטיק, און אַוועק פֿון בערטען.

מיידלעך פֿון פֿאך האָבן געעצהט טאַמאַרען ניט אַוועקצוגיין. מע האָט שוין ניט איין אַבידע אַראָפּגעשלונגען פֿון די באַלעבאַסטעס. אָבער טאַמאַרע די הויכע האָט געהאַט איר אייגענעם האַנאַר, כאַטש קיין גרויסע דאַמע איז זי אין ווילנע ניט געווען. אין וואָלאַקומפּיע, דער שיינער געגנט הינטער ווילנע, איז זי אַף דאַטשע ניט געפֿאַרן, און באַ דעם „גרינעם שטראַל“ אין קאַפֿע איז זי ניט געזעסן.

טאָ פֿאַר וואָס, טאַקע, איז טאַמאַרע אַוועק פֿון בערטען? די זאך איז געווען אַזוי. פֿרייטיק צו נאַכטס האָבן זיך נוהג געווען צו באַזוכן טאַמאַרען אַלע שטענדיקע קאָוואַליערן, ווי איצקע דער האַז, זרחקע דער בעזוך, סענדער דער זאיקע פֿון יידישע גאַס, מענדל דער פֿאַזשאַרניק און נאך און נאך. אַלע פֿלעגן זיך אויסזעצן אַף אַ באַנק אין פֿירהויז און וואַרטן אַף זייער ריי. אַרומגעוואַשענע, אָפּגעראַזירטע, מיט ריינע העמדער, ווי עס פֿירט זיך לכּבֿוד שבת. צווישן זיי האָט זיך אויסגעטיילט הערשעלע דער טרעגער, דער קאַרליק, וואָס זיינע

פֿיס זענען נישט דערגאנגען ביז צו דער פאָדלאָגע. טאָמאַרע האָט אים תמיד באַזונדער געלויבעט, ווייל ער האָט זיך נישט צוגעכאַפט צו איר ווי צו דעם קוגל פֿון טשאַלנט. ער האָט איר קיינמאל נישט פֿאַרטשעפּעט מיט אַ האַדקען וואָרט. ער האָט אויך געהאַט שיינע מאַניערן, אַפֿילו געהאַט שכל צו ברענגען אַ מאָל אַ זעקעלע צוקערקעס.

אַ מאַנצביל איז ער געווען, וואָס ווייבער הרגענען זיך פֿאַר אַזאַ. לויט זיינע כוחות האָט ער געדאַרפֿט בלייבן איבער נאַכט, אָבער יענער האָט קוים געהאַט צו באַצאָלן פֿאַר איין באַזוך. איז ער געלעגן נאָך דעם מיט איר, די קורצע פֿיס אויסגעצויגן ביז אירע קנעכלעך און געבעטן:

— טאמאַרינקע, לאָמיר ליגן נאָך אַ רגע לעבן דיר. איך וויל שפירן דעם טעם פֿון אַ חתונה-געהאַטן...

האַט טאָמאַרע קיין וואָרט נישט איבערגערעדט און אויסגענוצט הערשעלעס חלום אָף אַפּצוכאַפּן דעם אָטעם מיט אַ קאַלטער גלאַז טיי, וואָס זי האָט זיך געהאַט צוגעגרייט און נישט געקאַנט דערגיין צו דעם אַ גאַנצן אָוונט.

בערטע האָט דערזען ווי עטלעכע בחורים שטייען אָף פֿון באַנק און ווילן אַוועקגיין. זי האָט אויך געהערט ווי סענדער דער זאָיקע עצהט, מע זאָל אַריבער צו אַסתרקען מיט די ברילן. יענע האָט געהאַט אַ הייזל אָף זאַוואַלנע גאַס, לעבן האַלצמאַרק. ער האָט נאָך דערביי צוגעאיקעט:

— וואָס וועט מען, מע דאָ זיצן ווי, ווי הינער אָף, אָף די איי... אייער?... און אַזוי ווי הערשעלע איז געלעגן לעבן טאָמאַרען און זיך געקוויקט מיט דער רגע, האָט בערטע די לוכטע אָנגעהויבן קלאָפּן מיטן פֿויסט אין דער טיר פֿון טאָמאַרעס אַלקער און זיך צעשריען:

— הערשעלע! אַ שרפֿה דיר אין... דו ווייסט דאָך וואו!... אַזאַ ווי דו דאַרף נישט קומען פֿרייטיק צו נאַכטס, נאָר אין דער וואָכן! צעברעכסט מיר דאָס געשעפֿט!

טאָמאַרע האָט געשלעפּט דאָס קופֿערל צו דער חבֿרטע, לאהקע די שוואַרצע, וועלכע האָט געוואוינט אָף שקאַפלערנע, הינטערן וואָקזאַל. אָפֿן וועג האָט זיך אַלץ אין איר געבונטעוועט קעגן בערטען. יענע האָט אין גאַנצן פֿאַרגעסן, אַז אַ מיידל פֿון דער בראַזשנע איז אויך אַ מענטש מיט האַרץ און געפֿיל, ווי מע זינגט אין ייִדישן טעאַטער.

זי האָט דאָך נישט געאַרבעט באַ רעדלעך מצה, וואו דער אויוון ברענט און מע דאַרף וואָס גיכער פֿאַררוקן די סחורה. אָף וועמען האָט זי זיך געוואָרפֿן, די באַנדערשניצע? אָף הערשעלען, דעם סאַמע-עלנטן, וואָס האָט נישט געהאַט אין גאַנץ ווילנע צו וועמען זיך צוצוטוליען...

באָ לאַהקען האָט טאָמאַרע געהאַט צייט אַריינצוקוקן אין אַ ביכל. פֿון אַלע אין פֿאָך איז זי געווען די סאַמע גראַמאַטנע, אַפֿילו געבעטן ביכער אין דער ביבליאָטעק „מפֿיציהשכלה“, וואָס אָף זאַוואַלנע גאַס. אמת, זי האָט געמוזט אָנקומען צום ביבליאָטעקער קראַסני, ער זאָל איר זאָגן וואָס צו לייענען. דורך אים טאַקע איז זי געקומען צו אַ ביכל, אָנגעשריבן

דורך איינעם א דיומא מיט דעם נאמען די קאמעליען-דאמע. זי האט געלייענט די מעשה פאר איר חברטע לאהקע די שווארצע, און ביידע האבן זיך גוט אָנגעוויינט, דער עיקר באם סוף, ווען די קאמעליען-דאמע, וואס איז גארנישט געווען קיין דאמע, נאך געגעסן דאס זעלבע ביטערע שטיקל ברויט פון וואלגערן זיך אין פֿרעמדע בעטן, איז אוועק שטארבן. ווען סיאמקע קאגאן, דער רעפארטער פון דער צייטונג ווילנער טאג, האט פארטראכט צו גרינדן א פראפעסיאנעלן פאראיין פון די ווילנער גאסן-מיידלעך, האט טאמארע די ערשטע גענומען א ווארט, זי האט דאס אויפגעהויבן די פראגע וועגן איבערשעהען, וואס די באנדערס, די באלעבאטיס פון די הייזקעלעך, האבן ניט געוואלט אנערקענען. פון דעם פראפעסיאנעלן פאראיין איז גארנישט געווארן, ווי פון אנדערע סיאמקעס פראיעקטן, אבער טאמארען זענען פון יענע טעג איבערגעבליבן אויסלענדישע ווערטער ווי עקספלוואטאציע, קלאסן-באוואוסט זיין און גענעראל-שטרייק.

טאמארע איז אוועק פון פאך. זי האט געוואוינט בא לאהקען, וואס האט געהאט געדונגען א קאמער אף שקאפלערנע, ווייטלעך פון שטאט. לאהקע האט געלעבט דערפון וואס זי פלעגט ברענגען צו זיך צופעליקע געסט, עלטערע יידן פון ניט-הי. האט זי געקאנט אונטערהאלטן די חברטע מיט א טעלער זופ און א גלאז טיי. טאמארע האט זייער געליטן דערפון, געזוכט וואו צו פארדינען א גראשן, אבער קיין גרויסע זיבן זאכן האט זיך ניט געמאכט. בערטע די לוכטע האט זי דווקא גערופן צוריק, אבער טאמארע האט געהאט איר האנאָר. דער איינציקער מיט וועמען זי האט זיך געטראפן, איז געווען הערשעלע דער טרעגער. פלעגט ער זיך טאקע אפשטעלן מיט איר פון צייט צו צייט בא לאהקען, אבער פון הערשעלען האט מען געקאנט האבן מער ליבשאפט ווי פרנסה.

סיאמקע קאגאן האט זייער געוואלט העלפן טאמארען. ער האט אין איר געזען דעם קרבן פון פארשאלטענעם קאפיטאליזם, מיט וועלכן ער האט אזוי ביטער געקעמפט אלע זיינע יונגע יארן, האט ער ווידער א מאל געפרוווט פארווירקלעכן זיין פלאן וועגן עפענען אין ווילנע א שול פאר ליבע. וועגן אט דעם פראיעקט האט ער אנגעשריבן א גרויסן ארטיקל אין דער צייטונג, אונטערגעשטראכן די וויכטיקייט און דעם כבוד וואס אזא שול, די ערשטע אין דער וועלט, וועט ברענגען ווילנע, און אנגעגעבן אין נדן צוויי הויך-קוואליפיקאצירטע פעדאגאגן — טאמארע שימעלסקי און לאה ברענער, באוואוסט אין די פאכקרייזן מיט די נעמען „טאמארע די הויכע“ און „לאהקע די שווארצע“. אזוי האט זיי באקענט דעם לייענער סיאמקע קאגאן אין זיין ארטיקל.

טאמארע האט ניט געהאלטן דערפון. מע האט שוין איין מאל געפרוווט, אפילו באשטעלט א שילד, אבער פון געשעפט האט זיך אויסגעלאזט א טייך.

סיאמקע האט אבער ניט נאכגעלאזט. ער איז אוועק איבער דער שטאט זוכן לערן-מאטער-יאל. האט ער אזוי לאנג גענישטערט אין קליינעם פונקס ביכערקראם אף דייטשע גאס, ביז

ער האָט זיך געכאַפּט, אַז דווקא הייַקל לונסקי דער ביבליאַטעקער פֿון סטראַשונס ביבליאַטעק, קאָן אים העלפֿן. איז סיאַמקע אַוועק צו הייַקלען פֿרעגן וואָס יענער קאָן טאָן פֿאַר אים. איז הייַקל לונסקי צוגעגאַנגען צו אַ זייטיקער שאַפֿע אין דער ביבליאַטעק און אַרויסגענומען פֿון דאָרטן אַ דין ביכעלע, אַ קונטרס, וואו עס זענען געווען זייער גענוי פֿאַרשריבן אלע תקנות וועגן ריכטיק באַשלאָפֿן אַ ווייב און וואָס צו טאָן אַף צופֿרידן שטעלן דעם מאָן. הייַקל לונסקי האָט געגלעט דעם קונטרס, איבערגעדרוקט פֿון אַן אַלטן כתב־יד, וואָס האָט געדאַרפֿט האָבן אַ גוטע פֿאַר הונדערט יאָר. דער נאָמען פֿון מחבר איז ניט געווען אָנגעגעבן. דער קונטרס האָט געהייסן **אַהבה בתענוגים**, וואָס אַף פראַסט יידיש הייסט דאָס: **די ליבע אין פֿאַרגעניגנס**.

סיאַמקע האָט גלייַך פֿאַרגעלייגט לונסקין איבערזעצן דעם קונטרס אַף יידיש. יענער האָט אים מבטל געמאַכט מיט אַ שמייכל אין זיין געדיכטער באָרד, און געשעפטשעט דערביי: — איי, סיאַמע, דער לימוד, וואָס דו ווילסט איינפֿירן אין ווילנע, האָבן אונדזערע חכמים געבראַכט פֿאַר דעם עולם פֿריער פֿון דיר. וועסט מיט דעם ניט אַנטדעקן אַמעריקע...

ס'האָבן ניט געהאַלפֿן סיאַמקעס אַרגומענטן, אַז די גאַנצע זאַך קאָן זיין אַזוינס און אַזעלכס. דאָס וועט מרעיש־עולם זיין. אַ שול פֿאַר ליבע אין ווילנע, וואָס באַדינט זיך מיט לערן־מאַטעריאַל פֿון אַריגינעלע, יידישע מקורות, ממש פֿון דער רבנישער ליטעראַטור. הייַקל לונסקי, מיט זיין אייזערנעם געדולד, האָט אויסגעהערט סיאַמקען ביזן סוף און פֿאַרשטופֿט דעם קונטרס צוריק אין דער שאַפֿע צווישן אַנדערע זעלטענע ספֿרים.

טאַמאַרע האָט זיך נישט פֿאַרלאָזט אַף סיאַמקען מיט זיינע פֿאַנטאַזיעס און אָנגעהויבן זוכן וואָס צו טאָן. פֿריער האָט זי זיך געוואַלט שטעלן אַפֿן מאַרק מיט אַ קאַשיק הינערישן דרויב, אָבער די מאַרק־ייִדענעס האָבן איר ניט צוגעלאָזט. צו פֿיל הענדלערקעס האָבן זיך צעשטעלט מיט זייער סחורה. איז זי אַוועק אין שחיטה־שטיבל פֿליקן עופֿות. דאָרטן האָבן די ווייבער זי יאָ פֿיין אויפֿגענומען. ס'האָט לאַנג ניט געדויערט און טאַמאַרע האָט מיטגעבראַכט לאַהקען די שוואַרצע צו דער אַרבעט. זענען זיי ביידע געזעסן, פֿאַרזונקען די פֿיס אין בערג הינערישע און גענדזענע פֿעדערן, און פֿון צייט צו צייט זיך דערמאָנט די אַמאָליקע יאָרן, ווען פֿון איין גאַסט האָט מען געהאַט מער ווי פֿון צען אָפֿגעפֿליקטע הינער.

לאַהקעס יינגל, עלינקע, וואָס זי האָט געהאַט פֿון אַ צופֿעליקן יידן און געטענהט, אַז דאָס איז געווען אליהור־הנביא, איז אומגעלאָפֿן איבער דעם שחיטה־שטיבל און אַלע פֿליקערקעס האָבן געקליבן נחת פֿון אים.

איין זאַך האָט סיאַמקע יאָ אויפֿגעטאָן פֿאַר טאַמאַרען. ער האָט זי אַריינגעצויגן אין אַ קרייזל, וואָס האָט זיך געזאַמלט געהיים אין אַן אייבערשטיבל אַף יידישע גאַס, אין ראַמיילעס הויף. דאָרטן זענען געזעסן לאַנגע אַוונטן אַ פֿאַר הויזן־נייער, עטלעכע שניידער־געזעלן, נייטערקעס, אַ הענטשקע־מאַכער, און אַ בחור מיט הונגעריקע אויגן האָט געלויבט פֿאַר זיי דאָס לעבן אין גרויסן ראַטן־פֿאַרבאַנד, אונטער דער זון פֿון דער סטאַלינישער קאָנסטיטוציע. אַ לעבן מקנא צו זיין. אַלע אין קרייזל האָבן געוואוסט וואָס טאַמאַרע איז פֿריער געווען. דער דאַרער בחור האָט זי פֿאַרגעשטעלט ווי אַ געוועזענעם שקלאַף פֿון דער בורזשואַזער

אַרדענונג.

טאַמאַרע די הויכע האָט געפֿליקט עופֿות, באַזוכט פֿון מאָל צום מאָל דעם קרייזל און זיך געסטאַרעט זיין צופֿרידן מיט איר לעבן. ס'איז ניט געווען אַזוי לייכט. אַ מאָל פֿלעגט זי אַ צי טאָן אַנטאָן צוריק דאָס רעקל מיטן טיפֿן שליין, וואָס דורך אים האָט מען געזען אירע הויכע פֿיס, אַרױפֿציען אָף זיך די אָפֿענע בלוזקע, נעמען אין האָנט דעם לאַקירענעם רידיקול, און זיך אַוועקשטעלן אָף סאַוויטשער גאַס, לעבן קינאַ פֿיקאַדילי, זשמורען מיט אַן אויג; טאַמער גייט אָבער ווער פֿאַרביי פֿון די נייע באַקאַנטע, וואָס וועלן זיי זאָגן? דאָרטן, אין דעם בוידעמשייבל אָף ייִדישע גאַס האָט מען זי אויפֿגענומען ווי זי וואָלט גאָרנישט געדינט באַ בערטען די לוכטע. האָט זי זיך באַנוגנט מיט דעם שחיטה־שטיבל, און מיט נעמען אַ ביכל פֿון דער ביבליאַטעק.

האָט דער ביבליאַטעקער קראַסני אונטערגערוקט טאַמאַרען אין איילעניש אַ בינטל דערציילונגען. די זאַמלונג האָט געהייסן פֿאַלקסטימלעכע געשיכטן, פֿון אַ שרייבער, אַ געוויסן פרץ. האָט זי גלייך געוואָלט בעטן עפעס אנדערש—אַ ראַמאַן, אַ ליבע מיט דועלן. אָבער דאָס איז געווען פֿרייטיק, לייענער האָבן זיך געשטופֿט און געאַיילט נעמען אַ בוך אָף שבת, האָט טאַמאַרע אַריינגעלייגט די געשיכטן אין קאַשיק און אַוועק אָף שקאַפלערנע, צו לאַהקען.

זענען ביידע חבֿטרעס געזעסן אין אַוונט באַם טיש, ווי צוויי אויסגעדינטע סאַלדאַטן, און געשוויגן. עלינקע איז שוין געשלאָפֿן. אַפֿן קאַמאַד האָבן געצאַנקט די שבת־ליכט, וואָס לאַהקע האָט זיך געמאַכט אַ מינהג אַנצוצינדן זינט איר קדיש איז געבוירן געוואָרן. האַרבסט איז געווען. אַ דריבער רעגנדל האָט געקלאָפֿט אין נידעריקן פֿענצטער וואָס איז אַרויס צו אַ שטיקל גאָרטן, ווי דער שטייגער פֿון די הילצערנע שטיבער אין יענער געגנט. טאַמערע האָט געבלעטערט די געשיכטן און שווערע ספֿקותן האָבן געקרימט אירע פֿולע ליפֿן. לאַהקע האָט געקליבן די ברעקלעך חלה פֿון שבתדיקן טיששעך, און געשוויגן. זי האָט געהאַט פֿאַראַיבל אָף דער חבֿרטע, וואָס אַ גאַנצן אַוונט האָט זי מיט איר ניט אויסגערעדט קיין וואָרט און נאָר געווען פֿאַרנומען מיט איר בוך. האָט זי זיך ניט איינגעהאַלטן און אַ בורטשע געטאָן: — לאַמיר אויך וויסן וואָס דו זוברעוועסט דאָרטן?

טאַמאַרע האָט אויפֿגעהויבן אָף לאַהקען אירע קאַרע קאַצנאויגן, וואָס זייער בליק האָט אַזוי געוואָרעמט די איינגייער אין בערטע די לוכטעס געמאַכן, און זיך צעשמייכלט:

— דאָס זענען דערציילונגען שווער צו פֿאַרדייען. מיט אַ סך העברעישע ווערטער. מע דאַרף זיין אַ רבֿ דערצו.

— טאָ צו וואָס דאָרפֿסטו זיך ברעכן די ציין? זונטיק וועסטו בעטן אַן אנדער בוך, מע זאָל אים קאַנען נעמען אין מויל אַריין.

טאַמאַרע האָט זיך אַ רגע פֿאַרטראַכט און דערנאָך זיך מודה געווען:

— איין מעשה האָב איך דווקא יאָ צעקייט. זייער... זייער... אַזאַ... נו... מיט...

לאַהקע האָט זיך אונטערגעשטופֿט:

— זאָג שוין מיט אַהער, מיט אַהין, מיט וואָס?

— מיט א געדאנק...
 — לאַמיר הערן דעם געדאנק.
 — איך מוז דיר איבערלייענען...
 לאהקע האָט ניט געהאַט קיין געדולד:
 — פֿריער דערצייל מיר אין וואָס עס גייט דאָרטן.
 טאַמאַרע האָט זיך אָפּגעהוּסט און אָנגעהויבן דערציילן:
 — ס'איז אַ מעשה מיט דריי מתנות. אַ ייד, וואָס איז געשטאַרבן און מע לאָזט אים נישט
 אַריין אין גן-עדן, ביז ער וועט נישט ברענגען דריי מתנות אין הימל.
 — ווער דאַרף אין הימל דריי מתנות?
 טאַמאַרע האָט זיך אויפֿגערעגט:
 — אַז דו פֿרעגסט פֿערדישע פֿראַגעס, וועסטו בלייבן אָן דער מעשה. אַ שרייבער שרייבט,
 איז הער זיך צו!
 — שאַ, שאַ, זע וואָס דאָ טוט זיך. מע טאָר שוין ניט פֿרעגן אויך?
 טאַמאַרע האָט אַ מאַך געטאַן מיט דער האַנט און ממשיך געווען:
 — האָט ער געבראַכט אין הימל אַ מתנה אַ שפּילקע...
 לאהקע האָט מורא געהאַט צו פֿרעגן אָף וואָס דאַרף מען אין הימל אַ שפּילקע, האָט זי
 געשוויגן און טאַמאַרע האָט דערציילט ווייטער:
 — דער געשטאַרבענער ייד האָט געבראַכט נאָך צוויי מתנות — אַ זעקעלע ארץ-ישראל-ערד
 און אַ יאַרמלקע. אָבער די שפּילקע האָט מיך גענומען פֿאַרן האַרץ...
 טאַמאַרע האָט פֿאַרמאַכט די פֿאַלקסטומלעכע געשיכטן, און אָנגעהויבן דערציילן:
 — די זאָך איז געווען אזוי. גלחים האָבן פֿאַרמישפט צום טויט אַ רבֿס אַ טאַכטער, ווייל
 זי איז אַרויס אָף דער גאַס ווען ס'איז געגאַנגען אַ פֿראַצעסיע פֿון קלויסטער. מיט יאָרן
 צוריק האָט אַ ייד נישט געטאַרט גיין אין די גוי'ישקע גאַסן. האָט מען זי, דעם רבֿס טאַכטער,
 צוגעבונדן פֿאַרן צאַפּ צום עק פֿון אַ ווילדן פֿערד, ער זאָל זי שלעפּן אין געלאָף איבערן בריק.
 האָבן די גלחים זי געפֿרעגט וואָס פֿאַר אַ בקשה האָט זי פֿאַרן טויט. האָט דעם רבֿס טאַכטער
 געבעטן אַ שפּילקע. מיט דער שפּילקע וואָס זי האָט באַקומען, האָט זי צוגעשפּיליעט איר
 קלייד צום לעבעדיקן פֿלייש פֿון איר פֿוס, כדי מע זאָל ניט זען אירע ווייבערישע ערטער
 בעת דאָס פֿערד וועט זיך יאָגן מיט איר דורכן גאַס, און דאָס קלייד וועט זיך אויפֿהייבן מיטן
 ווינט.
 לאהקע האָט זיך געכאַפט פֿאַרן קאַפּ:
 — צום סאַמע פֿלייש?
 — אַט דאָס וואָס דו הערסט...
 לאהקע איז דאָס נישט געפֿעלן געוואָרן:
 — אַ מענטש גייט צום טויט, האָט ער ניט קיין אַנדערע דאגות? וואָס איז שוין דער
 אונטערשייד?
 טאַמאַרע האָט דערווידערט:

— אַט דאָס טאַקע איז דאָך דער געדאַנק. צום טויט איז זי געגאַנגען, אָבער אַ רבֿס אַ טאַכטער איז זי געבליבן, ניט הפֿקר...
 לאהקע האָט געצויגן אַן אַקסל. דער ספֿק צי דעם רבֿס טאַכטער אין פרצעס דערציילונג איז געווען גערעכט האָט איר פֿאַרצויגן די ליפֿן.
 אַזוי זענען ביידע חבֿרטעס, וואָס אַראָפּוואָרפֿן פֿון זיך דאָס קלייד פֿאַר פֿרעמדע אויגן איז געווען באַ זיי אַ וואָכעדיקע זאַך, אַוועק צו זייערע געלעגערס, יעדע מיט איר אייגענעם אויספֿיר.

טאַמאַרע איז געזעסן אין שחיטה-שטיבל צווישן די פֿעדערן, ביז ס'איז אויסגעבראַכן די מלחמה. די דייטשן מיט די רוסן האָבן זיך צעטיילט מיט דער פּוילישער מדינה. אין ווילנע האָבן דעם ניינצנטן סעפטעמבער, יאָר ניין און דרייסיק, זיך באַוויזן אין אַ שיינעם פֿריהאַרבֿסטליכן פֿרימאַרגן אָף די גאַסן טאַנקען מיט רויטע, פֿינפֿעקיקע שטערן אָף די שטאַלענע באַרטן. טאַמאַרע האָט אָפּגעשאַקלט דעם פּוך פֿון פֿאַרטעך און געלאָפֿן מיט אַלעמען זען דעם וואונדער. דער גאַנצער קרייזל פֿון ראַמזילעס הויף האָט געדרייט אַרום די טאַנקען ווי נאַענטע מחותנים אָף אַ לאַנג דערוואַרטער חתונה. די שימחה האָט אָבער לאַנג ניט געדויערט. אין גאַנצן אַ זעקס וואָך. דורך נאַכט האָבן זיך די טאַנקען, ווי אָנגעגעסענע טשערעפֿאַכעס, זיך אַרויסגעשאַרט צוריק פֿון ווילנע. די רוסן האָבן אָפּגעגעבן די שטאַט אַ מתנה פֿאַר די ליטווינער. די קלומפּעס, ווי מע האָט זיי גערופֿן אין ווילנע, האָבן זיך געפֿרייט מיט דער מתנה באַ אַכט חדשים, ביז די סאָוועטן האָבן באַשלאָסן קומען צוריק, כּדי צו באַפֿרייען די ליטווינער פֿון אַלע דאגות צו פֿירן אַליין אַ מדינה. דאָס איז געשען דעם פּופֿצנטן יוני, נייצן פֿערציק.

ערשט דעמאָלט זענען אַלע, וואָס האָבן זיך געזאַמלט אין אייבערשטיבל אָף יידישע גאַס געקומען צום לעבן. שייקע אייכער, וואָס האָט פֿאַרלוירן אַ האַנט אין שפּאַנישן בירגערקריג, איז געוואָרן דירעקטאָר פֿון די שטאַטישע אויטאָבוסן. לאַם, דער רייניקער פֿון מענער-קאַפּעליושן, האָט באַקומען די שטעלע פֿון קינאָ-פֿאַרוואַלטער. ברייקע דער הויזן-נייער האָט איבערגענומען בערגערס זאָוואַד פֿון סאַדע-וואַסער. בכלל האָט ווילנע פֿאַרשמעקט מיט דער דיקטאַטור פֿון פֿראַלעטאַריאַט.

אָף טאַמאַרען האָט מען געזאַגט עדות, אַז זי איז לינק-געשטימט ניט פֿון היינט, און די נייע מאַכט האָט איר אריינגעזעצט אין אַ סקלאַד פֿון פֿלייש-קאַמבינאַט.

בעסער פֿון אַלעמען האָט אויסגעפֿירט לאהקע די שוואַרצע. זי האָט אונטערגעכאַפט אַ לייטענאַנט פֿון דער רויטער אַרמיי, אַ וואוילער שייגעץ. ניט קיין גרויסער טרינקער. גלייך האָט ער איר געקויפֿט אַ ווייסן שאַל, אָפֿן שטייגער פֿון די לייטענאַנטסקע ווייבער, און אַוועק מיט איר לעבן, טאַקע אָף שקאַפלערנע.
 דער שאַל איז געלעגן אָף לאהקעס לאַקענעס ווי שניי אָף אַ בערגל פֿאַרלאָשענע קוילן.

ס'איז געווען א פארגעניגן צו קוקן אף איר. לאהקע איז געווארן אן אייגענע צווישן די אנדערע ווייבער פון גארניזאן. זי האט שוין געהאט אויפגעכאפט שטיקלעך רוסיש לשון אף אזוי פיל, אז זי איז מסוגל געווען צו געבן פארשטיין אירע קומושקעס דעם אונטערשייד צווישן א לאנגער נאכטהעמד און א באלקלייד. די אנגעפארענע, נייע מאדאמען זענען געווען זיכער, אז מע קאן אין א נאכטהעמד קומען טאנצן אין אפיצירן-קלוב. לאהקע האט זיך באם לייטענאנט א ביסל אויסגעריבן, אנגענומען א שטיקל פאסאן. ווילנע האט זי ניט דערקענט.

טאמארע האט זיך אויך געהאט דורכגעווארפן מיט עטלעכע נאטשאליניקעס, אבער ס'האט זיך ניט געקלעפט. זי האט געפונען א ווינקל אף שאוועלסקע גאס, כדי ניט צו שטערן דער חברטע איר גליק. ס'איז טאקע געווען א גליק. א דאנק אט דעם לייטענאנט, האט זיך לאהקע מיט איר יינגל געראטעוועט.

בעתן אפטרעטן פון ווילנע, אין איין און פערציקסטן יאר, האט דער לייטענאנט ארויפגע-זעצט לאהקען מיט עלינקען אף א מיליטערישער לאסטמאשין וואס האט זיי דערפירט טיף אין הינטערלאנד. לאהקע האט געוואלט מיטנעמען טאמארען, איז אבער די איילעניש און די מהומה געווען צו גרויס. דער לייטענאנט האט געשריען, געשאלטן אין דער מאמאן אריין, ווייל יעדע רגע קאן אנקומען א דייטשער דעסאנט.

...און טאמארע די הויכע? זי האט ניט באוויזן קיין סך צו לידן פון די דייטשן. שוין מיטוואך, דעם זיבעצנטן סעפטעמבער 1941, א צען טעג נאכן פארטרייבן די ווילנער יידן אין געטא, איז זי געשטאנען צווישן קנאפע דרייצן הונדערט יידן אפן פעלד פון פאנאר — דאס ארט וואס די דייטשן האבן אויסגעקליבן אויסצוהרגענען די ווילנער יידן, ניט ווייט פון דער שטאט.

טאמארע האט אויך געהאט א באזונדער מזל — מע האט איר ניט געדארפט פירן אין געטא. זי איז שוין דארט געווען פריער. שאוועלסקע גאס איז געלעגן אין הארץ פון דעם תחום-המושב, באשטימט פאר די ווילנער יידן.

די ערשטע חדשים פון דעם דייטשן שאלטעווען אין ווילנע האט זיך טאמארע געדרייט דא, דארטן. א ביסל האט זי אונטערגעהאנדלט מיט דרויב און פון צייט צו צייט זיך ארויסגעהאלפן מיט הערשעלעך דעם טרעגער. ביז זי איז אריינגעפאלן, ווי אין א קעסלגרב, צווישן גזירות, פארארדערונגען וועגן האבן א געהעריקן צעטל, א שיין פון די דייטשן אף בלייבן לעבן. איצט איז זי געשטאנען מיט נאך פרויען אפן פעלד פון פאנאר און געקוקט אין דער ווייט. וועגן וועמען, וועגן וואס האט זי געקאנט טראכטן? אליין איז זי דאך געווען אזוי עלנט, ניט געהאט קיינעם. זי איז געווען אן אונטערגעווארפענע, זיך געהאדעוועט אין יתומים-הויז. געקומען צו איר ברויט דורך זיין דערלאנגערקע בא זוסקע דעם פראפעסאר, וואס האט געהאט א קניפע אף קאנסקע גאס. דאס האט ער איר געגעבן צו פארשטיין, אז מיט אירע פיס, אויב זי וועט שטיין אף די ראגן, קאן זי מאכן געלט.

און אַט איז געקומען אַ באַפֿעל מע זאָל זיך אַױסטאָן. טאַמאַרע האָט זיך ניט אױסגעטאַן. זי האָט פֿאַרגראָבן די נעגל פֿון אירע פֿינגער אינעם װײַכן פֿלײש פֿון אירע פּוכקע אַרעמס און ניט געגעבן דעם מינדסטן סימן, אַז זי גײט אָפּשפּילען אַ קנעפל. טאַמאַרע האָט ניט צו ליב געטאַן דעם דײַטש, װעלכער איז געשטאַנען קעגן איבער איר מיט זײַן מאַשין־געװער. העכער פֿון אים, אין איר פּערקאַלענעם קלײדל מיט די רױטע און בלויע בלימעלעך, האָט זי אים געקוקט גלײַך אין די אױגן. און זיך ניט געמאַכט פֿון זײַנע געשרײַען. לאַנג האָט ער ניט געשרײַען. אין אײן רגע איז שױן טאַמאַרע געלעגן אָפֿן זאַמד. געטראָפֿן פֿון זײַן קױלן־סעריע.

אַזוי איז אַװעק צום טױט טאַמאַרע די הױכע, דאָס לעצטע ײִדישע גאַסן־מײדל אין װילנע. אַ פֿרוי װאָס איז אַ פֿאַרװאונדיקטע אַרױסגעקראָכן באַ נאַכט פֿון גרוב און מצליח געװען זיך אומצוקערן אין געטאַ, האָט דאָס אַלץ שפּעטער דערצײלט.